

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Başbuğ, Z. (2019). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun İki Eserinde Bulunan Türk Kültürü İmgeleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 201-208
Geliş Tarihi / Received Date: 20.11.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 26.12.2018

Araştırma Makalesi

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU’NUN İKİ ESERİNDE BULUNAN TÜRK KÜLTÜRÜ İMGELERİ

Öğr. Gör. Zuhal BAŞBUĞ

Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

zuhalbasbug@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6856-0432

Öz

1911 yılında Görele’de doğan Bedri Rahmi Eyüboğlu, 1927 yılında, Trabzon Lisesi’nde okuduğu dönemde, bu okula resim öğretmeni olan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği kurucularından Zeki Kocamemi’nin öğrencisi olmuştur. Zeki Kocamemi ve okul müdürünün etkisiyle 1929’da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarına girerek, yüksek öğrenime hak kazanmıştır. Burada Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı’nın öğrencisi olan Eyüboğlu, Türk resim sanatına ayrı bir ekol ve hareket getirmiştir. Batılı anlamda eğitim alan Eyüboğlu, Anadolu kültürünü, evrensel nitelikte eserler biçimine dönüştürürken, Türk kültürünün önemli özelliklerini plastik unsurlar halinde tuvallerine taşımıştır. Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünü konumunda olan kültür, bir toplumun kimliğini oluşturması açısından son derece önemlidir. Bu bilinçle, onu diğer toplumlardan farklı kılan özelliklerini işleyen Bedri Rahmi Eyüboğlu, yetiştirdiği öğrencilerine de benzer nitelikleri aşılamıştır. Bu makalede, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Anadolu coğrafyasındaki edindiği izlenimleri, sanatsal eserlere taşıma şekli, kültürel imgeler bağlamında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bedri Rahmi Eyüboğlu, Türk resim sanatı.

TURKISH CULTURE IMAGINES IN TWO WORKS OF BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU

Abstract

Bedri Rahmi Eyüboğlu, born in 1911 in Görele, was a student of Zeki Kocamemi from the founders of the Independent Painters and Sculptors Association, which he studied at the time of his graduation at Trabzon High School in 1927. In 1929, after being influenced by Zeki Kocamemi and the schoolmaster, he attended Istanbul Fine Arts Academy exams and started higher education. Eyuboglu, a student of Nazmi Ziya and Ibrahim Çallı, brought a different school and movement to Turkish painting art. Eyüboğlu, educated in Western sense, has transformed Anatolian culture into works of universal quality, carrying important features of Turkish culture into plastic elements. Culture, which is a collective of all the material and spiritual characteristics that a society produces in its historical process and which it transmits to its origin, is of great importance in terms of forming an identity of a society. With this consciousness, Bedri Rahmi Eyuboglu, who has treated her different characteristics from other societies, has infused similar qualities with her students. In this article, the impressions of Bedri Rahmi Eyüboğlu in the Anatolian geography will be examined in the context of cultural artifacts.

Keywords: Bedri Rahmi Eyüboğlu, Turkish Painting Art.

1. GİRİŞ

Sanat, insanın vazgeçemediği gereksinimlerden biridir. Çünkü sanat, insanın fizyolojik ve psikolojik yapısındaki boşluğu dolduran bir olgudur. Yani insanın ruhsal, duygusal,

zihinsel ve fiziksel tatmininin sağlayan, yaratıcısına ve tüketicisine mutluluk veren çok kapsamlı bir kavramdır. Ayrıca sanat, bireyin yaşadığı toplumda etrafında olup bitenlere karşı kendini farklı biçimlerde ifade edebildiği dinamik bir süreçtir (Hicks, 2004). Bu süreci farklı şekillerde yorumlayan sanat adamları, sanat terminolojisini bilimsel bir çerçeveye oturtarak farklı açılardan ele alırken, sanat eserinin bağlı bulunduğu toplumsal yapının da sosyolojik yönlerini işlemişlerdir.

Tolstoy'un "Sanat Nedir?" (Chto Takoe İskusstvo?) adını verdiği kitabı 1898'de ilk ortaya çıktığında çok eleştirilmiştir. Ancak Tolstoy, bu eleştirilerle hiç ilgilenmemiş ve sanatın temel tanımlarını kendi yaklaşımıyla değerlendirmiştir. Onun sorusu, elbette bir estetik teori biçiminin yansıması şeklindedir. Tolstoy, sanatın ne olması gerektiğine ilişkin görüşleri için bir ömür harcamış ve bu konuda çok sayıda makale yazarak, onları bu başlık altında birleştirmiştir (Wright, 1997: 385). Tolstoy'un kitabında, sanatın işlem süreci veya ekonomik boyutunun, estetik açıdan niteliğinin özellikleri yerine, toplumsal karşılığı belirlenerek, sanatın bir metadan ziyade yaşayan bir varlık dönüşümü olduğuna işaret edilmiştir.

Ancak Tolstoy'un aksi bir durumu söz konusudur. Sanat günümüzde, kurumlar ve siyasetin üzerinde bir yere konumlanmış, şiirsellik ve insan doğasının yansıması şeklinde toplumsal bir meta durumuna gelmiştir. Modernite ve gelenek, heterojen ve homojen gibi kavramları sorgulayarak kendine yeni dinamikler açma biçiminde sürdürülebilir bir özelliktedir (Tan, 2015: 307). Adına modernite denilen endüstri devriminin açtığı yolda ilerleyen sürecin, toplumsal anlamda etkilerinin yanında, sanat açısından büyük değişim süreci geçirdiği bir başkalaşımdan söz etmek mümkündür.

Sanat, günlük yaşamın saflaştırılmış halidir. Ayrımcılığı ret ederken, birleştirici ve uzlaştırmacı tavrıyla bir ideali yaşatma gayreti içindedir. Acı, kötülük, çaresizlik ve ıstırap, sanatın üretim sürecinin kaygılarıdır. Ancak ürünün ortaya çıkmasıyla rahatlık ve uyum süreci kaçınılmaz bir sonudur. Bu nedenle sanatta belirsizliğe yer yoktur (Hohr, 2010: 259). Sanatta belirsizlik kaybolurken, kesin bir sınırla çevrelemekte mümkün gözükmemektedir. Sanatın bu kesinlikten uzak tavrını iyi özümseyen sanatçılardan biride şüphesiz ki Bedri Rahmi Eyüboğlu'dur.

1911'de Görele'de doğan Bedri Rahmi Eyüboğlu, ilk ve orta öğreniminden sonra Trabzon Lisesi'nden mezun olmuştur. Yükseköğrenimini İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde tamamlayan Eyüboğlu, burada Nazmi Ziya ve İbrahim Çallı'nın öğrencisi olmuştur. 1930'da eğitimini bitirmeden, ağabeyi Selahattin Eyüboğlu'nun yanına Paris'e gitmiş, döndüğünde akademide öğretim görevlisi olmuştur. Geleneksel süsleme ve halk el sanatlarından seçtiği motifleri eserlerinde başarılı biçimde kullanan sanatçı, eserleriyle yurt içi ve dışında çok sayıda

ödüle layık görülmüştür. 21 Eylül 1975 yılında İstanbul'da vefat eden sanatçı, Türk kültür ve sanatına özgün eserler bırakmıştır (Çelik, 1996: 1-8).

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Türk resim sanatında olduğu kadar, edebiyatında da iz bırakan sanatçılardan biridir. Eserlerinde Türk halkından gündelik yaşam öykülerini, sosyal olayları, kültürel temaları işlemektedir. Bazen düğünde oynayan insanlar, kırsal kesim insanı, bazen de köylü yaşamı, kahvehaneler, eğlence ortamları sanatçının işlediği konular arasındadır.

Bedri Rahmi'nin resimlerinde renk ve biçimlerin plastik etkiler dışında gösterge değeri taşıyan anlamları da muhafaza ettiği görülmektedir. Bilhassa doğadan soyutladığı figürleri ve Anadolu halk kültürüne ait imge ve sembolleri bilinçli olarak gösterge bilimsel bir anlayışla kullanmaktadır (Soylu ve Köroğlu, 2017: 2000).

2. BEDRİ RAHMI EYÜBOĞLU'NUN İKİ ESERİNDE BULUNAN TÜRK KÜLTÜRÜ İMGELERİ

Kimi sanatçılar eserlerinde, yaşadığı toplumdan, çocukluğundan, hatıralarından birtakım imgeleri kullanarak benliğindeki yaşanmışlıkları yansıtmaktadır. Bedri Rahmi Eyüboğlu 'da bu anlayışta çalışan ressamlardan biridir. Çay bahçesini resimlerken etrafta gezen tavuklar, kahvehanede oturan figürleri, trenin geçişine el sallayan köylüleri, gelinleri, çocuğunu emziren anneleri, bağlama çalan ozanları, buldukları mekân, giydikleri kıyafetler, kıyafetler üzerindeki motiflerle ele alarak kırsal yaşamın gizemli ve sosyolojik unsurlarını ruhsal bir yapıda renk lekeleriyle kaynaştırmaktadır. Türk kültürünün bütün coğrafyalarında görünen bu imgeler, ortak kültürün yansması ve yapı taşlarındaki benzerlikleri oluşturması açısından önemlidir. Her sanatçı gibi Eyüboğlu'nun da etkilendiği ilham aldığı ressamlar vardır.

“Eyüboğlu'nun, kendine örnek olarak seçtiği Dufy ve Mattise, Doğu sanatının inceliğini keşfetmiş sanatçılardır. Onların çağdaş yapıtlarında görülen Doğu etkileri Bedri Rahmi'yi derinden etkilemiş, zamanla kendi yolunda özgünleşmiştir” (Elmas, 2000: 80). Bu etkileşim, sanatçı için çıkış yolu olarak değerlendirildiğinde, kendi özgün dilini oluşturması açısından önem arz eden bir yapı olarak düşünülebilir. Ancak sanatçı, kendi özgün dilini oluştururken, yöresel unsurları kaynak olarak kullanmış ve böylece evrensel sayılabilecek bir dil yakalamıştır.

Eyüboğlu'nun çalışmalarında ilham olarak kullandığı Anadolu insanının elinden çıkmış çoraplar, nakışlar, yazmalar, heybeler, izleyiciyi Anadolu coğrafyasının zenginliğinde gezintiye çıkarırken, Mattise ve Dufy'nin çalışmalarından daha farklı bir dil ve ruh halinin yansması şeklindedir. Halk sanatının kendi özgün yapısını muhafaza eden sanatçı, kullandığı plastik dille sentezlenen özgün formlara ulaşmaktadır. Anadolu'daki Türk halı, kilim, çini, yazma, az da olsa minyatür, seramik, mozaik onun başlıca çizim, biçim ve renk alanını

oluşturmaktadır. Batı estetiğinden kaçmamakla beraber yerli tadı, çizgide ve renkte, süslemeci niteliğindeki biçimlerin, plastik karakterli resimlere aktarılmasında başarılı denemeleri bulunmaktadır (Berk ve Turani, 1981: 106).

Bedri Rahmi Eyüboğlu köylü nakış sanatına yönelik resim anlayışı ile ulusal sanat yapma yolunda kendisinden sonraki sanatçılara da ciddi katkı sağlamıştır (Tunalı,1973:6). Günümüzde de Anadolu halk kültürünün izlerini taşıyan sanatçılara rastlamak mümkündür. Ancak Eyüboğlu'nun kullandığı dil, resimsel pentürün dışında, plastik unsurlarla bezenmiş, el sanatları titizliğinde, gelecek kuşaklara aktarılan biçimsel özellikler taşımaktadır.

Güvemliye'ye göre (1976), *“Eyüboğlu, halkın günlük hayatında tatlı, acı ne varsa resimlerine aktarmıştır. Hiçbir Batılı sanatçı veya eleştirmen, onun resimlerine Pierre Loti'nin Haliç'e baktığı gözle bakmaya cesaret edememiştir.”*(Güvemli, 1976: 99).

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Türk Kültürüne mal olmuş, elinde bağlamalı türkü söyleyen figürleri, kompozisyonlarında birçok kez kullandığı görülmektedir. Bunlar arasında “Aşık Veysel”, “Han Kahvesi”, “Sarı Saz”, “Saz Çalan”, “Şair”, “Konser”, “Kahpe Felek”, isimli çalışmaları yer almaktadır. Bu makalede özellikle iki eser üzerinden sanatçının kültürel imgeleri üzerinde durmakta yarar vardır.

“Sarı Saz” isimli eseri, sanatçının vefatından dokuz yıl önce yaptığı eserdir. Resmin sol tarafında bir masada oturan elleri çenesinde olan iki ve elinden destek alarak yatar pozisyonda kafasını avucuna almış bir figür bulunmaktadır. Masanın üzerinde sıcak semaverde çay demlenmiş, bardaklara konmuş ve anın keyfini çıkarmaktadırlar. Hüzünlü bir ortam resmedilmiştir. Ortamdaki bu hüznün en büyük kanıtı, hemen resmin sağ tarafında bulunan, bükük boynunu eliyle destekleyen bir kadın figürüdür. Kadın, müziğin ritmine kendini kaptırmış ve uzaklara doğru düşünür vaziyettedir. Anadolu'da çok yaygın olan kahvehane kültürü, bu resimde mekân olarak seçilmiştir. Kahvehaneler, insanların boş zamanlarını geçirdikleri, sohbet ettikleri, gündelik konular hakkında fikir alışverişlerinde buldukları, sohbet mekânları olarak Osmanlıdan günümüze kadar gelmiş bir kültür alanıdır. Bu kültür alanlarında, coğrafyaya ve zamana göre farklılıklar olduğu muhakkaktır.

Yaşanan en büyük değişim kahvehane çeşidinde ve isimlendirme çabalarında gerçekleşmektedir. Çünkü kahvehaneler içecek tüketilen bir mekândan daha çok, sosyal yapıdaki her katmanı farklı mekânlar aracılığıyla temsil etme kabiliyetine sahip, gelenekseli temsil eden sosyalleşme ve güvenlik alanlarıdır. Bundan dolayı kahvehaneler nitel ve nicel açıdan çeşitlilik arz etmektedir. Süreç içerisinde de bu çeşitlenme, toplumsal yapıdaki çeşitlenmeye bağlı olarak artmaktadır (Çağlayan, 2012: 109). Resimde konu edilen kahvehane, Anadolu'nun kırsal kesiminde olduğu tahmin edilen bir köy kahvehanesidir.

İnsanların sadece sohbet ettiği, türkü dinlediği, sosyalleştiği bir mekândır. Sanatçı burada adeta Cezanne'nın "Kâğıt Oynayanlar" tablosuna bir gönderme yapmış, Anadolu kahvehanesinden bir görüntüyü işlemiştir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Kahvehane resimlerinden bir tanesi de 1973 tarihli "Han Kahvesi" isimli eseridir. Eserde dört erkek figürü bulunmaktadır. Kılık ve kıyafetlerindeki işlemlerin, motiflerin bu resim için özellikle seçildiğini, durağan gri tonlarda renk lekeleri arasında, renkçi bir anlayışla resme ritim kattığını ifade etmekte yarar vardır. Anadolu'da bir yol üstü hanı resmine taşıyan sanatçı, eline bağlama tutuşturduğu figürü resminin ana kahramanı konumuna getirerek, bütün dikkati bu figür üzerinden izleyiciye sunmuştur. Bağlama çalan figürün ayağındaki çorap, giydiği gömlek, belindeki kuşak sanatçının kendine has fırça vuruşlarıyla, motifleri işleyişi şeklinde tuvalde kendine yer bulmuştur. Ozan gözlerini kapatmış halde bir türkü seslendirmektedir. Ozanın yanında kulağına elini götürmüş figür, derin düşüncelere dalarak türküyü dinlemektedir. Anadolu insanının düşünceli, duygusal yapısı ifade edilerek, karakteristik Türk insanının yansımasını oluşturmaktadır. Resimde ozanın seslendirdiği ve çaldığı müzik, ortamda hüznün etkisiyle kendini hissettirmektedir. Resmin solundaki figür, profilden kompozisyona katılmaktadır. Bu figürün de üzerindeki kıyafetler, sanatçının kendi üslubuyla çeşitli motiflerle bezenerek resimlenmiştir. Resmin ön planında kırmızı küçük bir masa bulunmaktadır. Masada çay bardakları, şeker ve mavi bir sürahi bulunmaktadır. Dolayısıyla hanın ortamına uygun objeler, özenle yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Her iki resimdeki ozanların çorapları, motiflerinden de anlaşılacağı üzere, Anadolu el dokumalarından örnekleri ihtiva etmektedir. Ozanın elinde tuttuğu bağlama, Türk Halk müziğinde yaygın olarak kullanılan telli tezeneli bir çalgı türüdür. Yörelere ve boyutlarına göre kopuz, cura, saz, çöğür, dombra, ikitelli, tambura, tar gibi değişik isimlerle tanınmaktadır. Bağlama; Tekne, Göğüs ve Sap olmak üzere üç ana kısımdan oluşmaktadır. Tekne kısmı genelde dut ağacından yapılmaktadır. Ancak dut ağacının dışında ardıç, kestane, ceviz, gürgen gibi ağaçlarda kullanılmaktadır. Göğüs kısmında ladin ağacı, sap kısmında ise gürgen, akgürgen veya ardıç ağacı kullanılmaktadır. Bunlardan başka mekâna kompozisyonun ana kurgusu içinde yerleştirilmiş olan tabureler ve han, yine Türk kültürü içerisinde yer alan toplumsal kültürün önemli elemanlarındandır.

Bedri Rahmi Eyüboğlu aynı zamanda bir şairdir. Türkiye'nin en tanınmış şairlerinden olan Eyüboğlu'nun bestelenmiş şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirlerinde de Anadolu insanın simgesel özellikleri bulunmaktadır. Türküler Dolusu isimli şiirinde içindeki duyguları kelimelere şu şekilde dökmüştür;

Kirazın derisinin altında kiraz
 Narın içinde nar
 Benim yüreğimde boylu boyunca
 Memleketim var
 Canıma ciğerime dek işlemiş
 Canıma ciğerime
 Sapına kadar.
 Elma dalından uzağa düşmez
 Ne yana gitsem nafile.
 Memleketin hali gözümünden gitmez
 Binbir yerimden bağlanmışım
 Bundan ötesine aklım ermez.

Bedri Rahmi Eyüboğlu resimlerinde kullandığı şiirsel dille ilgili söyleminde, “*Işığın bittiği yerde, şiir, müzik, roman yollarına devam edebilirler; hattâ çok daha uzağa gidebilirler. Resmin en yakın kardeşi olan heykel bile karanlıkta tamamıyla kayıplara karışmaz, iyi bir heykeltçi karanlıkta kafasını çarptığı bir heykel hakkında elleri ile okşayarak bir fikir edinebilir. Fakat ışığın bittiği yerde resim sanatının da bütün olanakları biter. Resim yapan fakat resimden çok edebiyattan hoşlanan bir arkadaş bir gün şöyle dert yanıyordu: «Resmini yapmak istediğim kimsenin içinde olup bitenleri müthiş merak ediyorum. Resmini yaptığım kafayı bir karpuz gibi yarmak, içerisinde olup bitenleri son çekirdeğine kadar saymak istiyorum. Resmini yaptığım adamın hayatı, düşünceleri, beni yüzü kadar ilgilendiriyor.»* (Eyüboğlu, 1986: 69) şeklinde dile getirmiştir. Sanatçının şairliği, resim diline yansıyor, resimlerinde de şiirsel ifade biçimine dönüşmüştür.

SONUÇ

Sanatçılar yaşadıkları toplumun yansıtıcıları ve gözlemcileridir. Elde ettikleri izlenimler neticesinde sanatına yön verecek bazı bilgileri özümserler. Bu bilgileri kendi üslupları şeklinde eserlerine taşıyarak, izleyiciyle aralarında bir bağ oluştururlar. Bu bağda, ruhsal yansımalar, düşünceler kısacası sanatçının hayat biçimi ve karakteristik özellikleri vardır. İzleyici dikkatli bir biçimde baktığında, bu yansımaları hissetmekte ve yaşamaktadır. Sanatın temel prensiplerinden biri olan sanat eserinin niteliğindeki farkındalık burada ortaya çıkmaktadır. Eyüboğlu, eserinde salt olarak fotoğraf makinesinden çıkmış bir görüntüyü izleyiciyle paylaşmak yerine, Anadolu halkının yaşam biçimini kendi perspektifinden ve ruhsal düzleminden izleyiciye aktarmıştır. Kelimelere döktüğü şiirsel dili, renkçi, çizgisel ve

lekesel unsurlarla izleyiciye sunmuştur. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Türk resim sanatının en önemli sanatçılarından biri olurken, geniş Türk kültürünün özgün yaratıcısı olarak da sanat tarihindeki yerini almıştır. Yetiştirdiği öğrencilerde aynı yolun ve ruhun devamı şeklinde ölümsüz eserler bırakmış, Türk sanatı ve kültürüne hizmet etmişlerdir.

Eserlerinin ana merkezini oluşturan Türk halk kültürünün imgeleri, sanatçının dışavurumcu kimliğinin destekçisi konumundadır. Anlatılmak istenen düşünce, salt ve yalın biçimde izleyicinin beğeni kompleksine sunulurken, felsefecilerin sosyal insan profilinden farklı olarak, bulunduğu toplumun biçimsel öğelerinden duygusal çıkarımlara ulaşan, kuramsal dili oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Berk, N. ve Turani, A. (1981). Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi, İstanbul: Tıglat Yayınları.
- Çağlayan, S. (2012). Anadolu'nun İlk Kamusal Mekânı: Kahvehane. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, Sayı: 29.
- Çelik, A. (1996). Bedri Rahmi Eyüboğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Elmas, H. (2000). Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri. Konya: T.C. Konya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Eyüboğlu, B., R., (1986). Resme Başlarken. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Güvemli, Z. (1976). Bedri Rahmi'nin Resimleri. Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 4, s.94-101.
- Hicks, L. E. (2004). Infinite and finite games: play and visual culture. *Studies in Art Educational A Journal of Issue and Research*, 45(4),281-376.
- Hohr, H. (2010). Aesthetic emotion: an ambiguous concept in John Dewey's aesthetics. *Ethics and Education*, 5(3), 247-261.
- Soylu, R. ve Köroğlu, D. (2017). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Aşık Veysel" Adlı Resminin Göstergebilim Çözümlemesi. *İdil Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:35.
- Tan, C. (2015) Telling global stories, one at a time: the politics and poetics of exhibiting Asian art. *World Art*, 5(2), 307-330.
- Tunalı, İ. (1973). Tarihsel Değişme ve Süreklilik, 21Ekim1973 Cumhuriyet Gazetesi, s: 6.
- Wright, A. C. (1997) What is art? Tolstoy's criteria in the light of works by Mikhail Bulgakov and Friedrich Dürrenmatt. *Canadian Slavonic Papers*, 39(3-4), 385-405.

EKLER

Resim1. Sarı Saz, 1966, Ankara Resim ve Heykel Müzesi

Resim 2. Han Kahvesi, 1973, Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Koleksiyonu